

Raffaele Capriglione - I FUOCHI ARTIFICIALI

---

a cura di **Michele Castelli**

Ecco un altro quadretto di vita paesana descritto ancora una volta con un impressionante realismo. I fuochi artificiali, la cui tradizione continua viva a Santa Croce di Magliano e in tutto il mondo, sono il culmine della giornata festiva. L'allegria di piccoli e grandi si accentua dinanzi allo spettacolo multicolore prodotto da girandole e luminarie. La fantasia, anzi, di quanti osservano estasiati la pioggia di piccole stelle che cadono dal "cielo oscuro come il grano che esce dal vaglio", trasforma in immagini le strie ed i vermi di luce dei mortaretti che filano verso l'infinito. Alla poesia dello spettacolo qui si aggiunge la notevole abilità del poeta di scrutare azioni e reazioni del popolo espresse con brevi interiezioni o sintomatici atteggiamenti corporali.

Leggi:

ə /e/ indistinta, quasi muta. Come il francese *brebi*

ʃ come –sc di *scena*, davanti a consonante

ʃc come –sc di *scena*, rafforzato, davanti a /ə/

h suono aspirato come l'inglese *hen*

U sparə

Quannə iè a sérə sand'Andònjə chə fracàssə e bbabbəllònjə! Ngòpp'a fièrjə, pu Casàlə, li rutèllə mbàccj'u palə, fulchərùnə e ógni passə	5	La sera di sant'Antonio (il 13 giugno, giorno della celebrazione del Santo di Padova, Santa Croce di Magliano si veste di festa) la confusione è indescrivibile. Sul Casale [dove si istallano le baracche della fiera], dappertutto [si osservano] girandole appese ai pali, batterie di castagnole, luminarie e mortaretti. Suona la banda di San Severo, e i baristi vendono gelati e liquori. Nelle baracche illuminate, in mezzo ad una folla [smaniante], zio Flaviano [Izzo] e Giuseppe Nicola [Minotti] vendono le
lumənèrə e caləcàssə. Quànn'a bbandə San Zəvièrə sòn'i pièzzə, e i cafəttièrə chi ggəlatə e i bbucchərìnə zə rəstrégnən'i carrinə.	10	
Ni bbarràcchə llumənàtə mmièz'a ggèndə cafullàtə lallə Ianə e Sèppə Còlə chə na ggiarrə tə cunzòlə.		
Papraciànnə e Fiorètə vénnə pòngə e anəzétə, e zə sènd'u castagnàrə e u ndrətarjə e tərrunàrə. Zə rrəchiscj'u surbəttàrə. Ndra na sòtrə də quatràrə	15 20	bibite. Giovanni Di Cosca ed [Enrico] Fioretti, spacciano il ponce e l'anisetta. [Da lontano] si sentono gridare i castagnai e i venditori di torrone. Il sorbettiere poi, invita la gente a rinfrescarsi la gola con una limonata. (Di solito i sorbettieri

Raffaele Capriglione - I FUOCHI ARTIFICIALI

a cura di **Michele Castelli**

<p>stènn'a vóca e chiàm'a ggèndə: "Pe nò sòrde solamènde t'addifrische ò cannaróne cu na ggiarra àcqua e limóne!". E può sièndə p'ògni luòchə</p> <p>25</p> <p>lluccà a ggèndə: "Fuòchə! Fuòchə!", ca zə vònnə rətərə e lu sparə ènna ppəccià. Sòn'a bbandə nəll'orchèstrə, stànn'i ggèndə pi fənèstrə,</p> <p>30</p> <p>pi murillə e bbaləcùnə. Chə mmuìnə də uagliùnə! Lluccà sièndə p'ògni luòchə: "Fuòchə! Fuòchə! Fuòchə! Fuòchə! Tərəturi, turi, turà</p> <p>35</p> <p>tarazùm, tarà, tarà...". Mèndrə engórə sòn'a bbandə mmièz'i llucchə, e fièrjə e candə,</p>	<p>provenivano dalla Campania - Benevento in particolare - e ciò giustifica la loro inflessione dialettale). La gente intanto grida a squarciagola che è tardi e reclama l'inizio dei fuochi artificiali. La banda suona ancora e molti popolani ascoltano affacciati alle finestre, sui ballatoi e sui balconi. I ragazzi fanno gran baldoria! Gridano in coro: "Fuoco! Fuoco!". [Subito dopo], tra la confusione e gli accordi</p>
<p>"pum...", nu cóləpə ggià rəndrònə; va pəll'arjə u fulchərónə</p> <p>40</p> <p>chə nu fɪʃchə essəjə strəlləndə, cóm'a sərpa rəlucəndə. Fòrzə ngièlə mó va sbattə. Può zə fèrmə e può zə ʃcattə, e tə caccə tànda stéllə</p> <p>45</p> <p>tànda riccə e sərpatèllə ggiallə, róscə e nnargəndətə, tuttə d'òrə e spaləiətə. Mmièz'e quillu cièlə scurə cómə e sótt'u cascatùrə</p> <p>50</p> <p>càl'u ranə e pòchə e pòchə. Lluccà a ggèndə sièndə: "Fuòchə!", e zə méttənə e scappà chi da quanə e chi da llà. Córre ennànzə a uagliunàrə:</p> <p>55</p> <p>"Mé, ppəcciət'a lumənèrə!". Strəllà sièndə i fəmmənèllə: "Mé, ppəcciətə ssi rutèllə!". Fjərchià sièndə i uagnastrùnə: "Iammə ià, ssi fulchərùnə!".</p> <p>60</p>	<p>della banda si sente d'improvviso un colpo assordante: è una castagnola che con un fischio stridente fila verso il cielo lasciandosi dietro una stria simile ad un serpente rilucente. Dà l'impressione che corra senza freno verso l'infinito; invece si blocca di colpo e scoppia, sprigionando tante piccole stelle, tanti piccoli serpentelli gialli rossi e inargentati, che nel cielo oscuro si aprono come il grano che esce dal vaglio. La gente grida: "Fuoco!" e corre all'impazzata. Avanti vanno i ragazzi [che non si stancano di gridare]: "Accendete le luminarie!". A loro volta fanno coro le donne e i giovanotti che chiedono le girandole e le castagnole. Le baracche si svuotano; solo</p>

Raffaele Capriglione - I FUOCHI ARTIFICIALI

---

a cura di **Michele Castelli**

Zə sdəvəchən'i bbarràcchə,
chi cə rèstə? Sulə cacchə

viècchjə, o cacchə mbriacónə,
Custandinə e u Sciambagnónə.
* * *

Mbónd'a bbandə nəll'orchèstrə, 65

stannə tuttə pi fənèstrə,
e zə Miljə ppiccj'u sparə
mmièz'i llucchə di quatràrə.
E zə ppiccən'i rutèllə
ròščə, vérdə, lustrə e bbèllə; 70

fannə "sci... scisci... pappà..."
e zə méttən'e ggərə.
E ggərannə ettuòrnə ettuòrnə
fannə lustrə cóm'u iuòrnə.
E ggərannə e rəggərannə 75

də chəlórə rəcagnànnə;
chi tré códə də fəndanə
chi tè quattə e lèvə manə.
"Sci... scisci... scisci... pappà..."
vannə e mmidjə pə ggərə. 80

"Sci... scisci... scisci... pappù..."
può zə stutə e nièndə ecchiù.
Lèstə córrən'i bbuttàrə
mmièz'i tròppə di quatràrə,
trəttacà tu vid'i palə 85

nmandə e rrètə, e ménu malə

sònnə lèstə stisə ndèrrə.
Rəcumènzə u sèrra sèrrə
p'ògni pizzə e p'ògni luòchə:
"Fuòchə! Fuòchə! Fuòchə!
Fuòchə!". 90

"pi... pappù... puppi... pappà..."
Ggià zə Miljə sta e ppəccià
n'atə e dujə o tré rutèllə
tuttə hiuòcchə e tuttə stèllə:
sò spəzzillə də pundinə, 95

vi resta qualche vecchietta, o qualche uomo che traballa con la mente offuscata dal vino. La banda smette [di suonare]; la gente si ammucchia alle finestre e tra gli urli dei ragazzi zio Emilio [Marino] comincia ad accendere i fuochi. Accende per prima le girandole, le quali cambiano continuamente di colore: alcune hanno tre getti di luce ed altre quattro, e fanno a gara a quale resiste di più. I fochisti corrono tra la folla e in un attimo spiantano i pali [per rimpiazzare le girandole consumate].

La gente [è impaziente] e ricomincia a gridare: "Fuoco! Fuoco!" E così zio Emilio accende altre due o tre girandole che spruzzano fiocchi e stelle, che [sembrano] orli ricamati e rubini. [Quando il cielo s'illumina], la gente apre la bocca in segno di meraviglia. [In quell'attimo è possibile osservare] centinaia di mani e di volti, alcuni con la barba,

Raffaele Capriglione - I FUOCHI ARTIFICIALI

---

a cura di **Michele Castelli**

sò rracàmə, sò rubbinə. Vid'a ggèndə llarà tandə a vóccə, e fa: "a... a...", tuttə chilli manə e faccə chi ca varəvə e cu mustaccə.	100	altri con i baffi. E poi facce di giovinette, di ragazzi e di anziane che diventano verdi, rosse e gialle. Quando cambiano i colori, anche le figure del viso si trasformano. Appena le girandole si consumano, subito vengono sostituite da altre.
Chilli faccə də zzətèllə, də uagliunə e vəcchiarèllə, mó sò vérdə, mó sò róscə, mó sò ggiallə e chij'i canóscə. Cómə càgnən'i chəlurə	105	
càgn'u visə də fəurə. E può quannə sò stutətə lli rutèllə, e sò jəttatə lèstə lèstə i palə ndèrrə pə fa u larəə nguélla uèrrə, zə rətórnənə e rəppəccia lli rutèllə nguandətə.	110	
Cə sta quèllə chə zə stutə e rəpigljə e fa i stranùtə, e rəggirə e rittə e manghə ggirə sèmbə e nən zə stanghə; Cə sta quèllə e tré fəndanə c'ógni tandə də stramànə tə fa cómə nu salùstrə: tùtt'u munnə tə fa lustrə	115 120	Qualcuna si spegne, ma poi si riaccende sola e ricomincia a girare. Quella a tre getti ogni tanto s'infuoca come un lampo ed illumina a giorno. E la luce è talmente forte da accecare. Il razzo matto poi, [si stacca dal palo], guizza in mezzo alla gente e alla fine si perde dietro i tetti. [Altri razzi rappresentano varie figure come] il fabbro che batte il martello sull'incudine, l'aspo, il barilotto, gli stacci, i telai e i pagliacci. Infine si accende la luminaria e tra gli urli dei ragazzi compare la facciata di una chiesa illuminata; [si vedono] le arcate, le colonne lunghe alte e rotonde, i pilastri e
ca cəcatə à rumané. E cə sta a rutèlla pazzə chə rəzóbə mmièz'a chiazza, può rəjjóndə e zə nə scappə ngòpp'i tittə, e välla ngappə.	125	
Può cə stannə i fərrarièllə chə tə vattən'i martièllə, cə sta u vinnələ e u varəlòttə chə tə ggirə ngòppə e sóttə; può i pəlliccə, e può i sətaccə	130	
può i təlarə e può i pagliaccə. Può zə ppiccə a lumənèrə, llucchə tùtt'a uagliunèrə, cumbariscə na facciatə də na chièsia llumənàtə:	135	

Raffaele Capriglione - I FUOCHI ARTIFICIALI

a cura di **Michele Castelli**

sònnə arcàtə, sò chəlònnə
lòngħə e avətə, e tónnə tónnə;

sò pəlastrə e capətièllə
fənəstrunə e fənəstrièllə
chi ggiurlàndə tuttə hiurə 140

stésə ettuòrnə mbàcc'i murə
ngòppə e tutt'i bbaləcùnə
nzinə e sótt'i curnəciùnə.
Tùtt'a ggèndə fa: "a...! a...!",
tòrn'a bbandə e rəsunà. 145

E tə fa na sunatèllə
càlma calmə e bbèlla bbèllə:
nən ni mangħə c'a paròlə,
tə rəcrèjə e tə cunzòlə.
Tu chə lustrə e chə sbiannórə, 150

ècchə cagnə də chəlórə,
zə trasfòrmə a lumənèrə:
mó tə caccə na bbannèrə,
nu cannièllə də fəndanə
ménə l'acquə da lundànə; 155

può zə stutə e zə rəppiccə
càcc'i stéllə riccə riccə
tuttə nnòcchə e zacarèllə
ggiallə vérdə e rušcəlèllə.
Può tə caccə na scrətturə 160

léttra d'òrə mmièz'i hiurə.
Llucchə quèlla bbabbəllònjə:
"Viva sèmbə sand'Andònjə!".
Può zə stutə e zə ccuiètə, 165

rèstə sulə a scurdiètə.
Ma può sièndə rəmbumbà
li murtàlə quanə e llà:
sèttə o òttə caləcàssə
- chə rəvuòtə fannə, e chiassə - 170

Chə rəmórə e tərranijə!
Sparə può na bbuttarijə,
e pəll'arjə chə rəndrònə
bbómme in arjə, e fulchəronə
vannə e diècə, e vində e cièndə 175

i capitelli, come pure i finestroni e
ghirlande di fiori scolpiti che
adornano i balconi [e che si
estendono] fin sotto i cornicioni. La
gente osserva stupefatta. [Poi segue
una breve pausa e] la banda
riprende a suonare. Intona una
musichetta dolce e riposante che
penetra nello spirito più profondo.
[Ma è un attimo, perché subito
dopo] torna ad illuminarsi, cambia
di colore e la luminaria trasforma
continuamente le figure: si vede
prima una bandiera e poi una
cannella di fontana che spruzza
acqua. Improvvisamente si spegne,
ma in un batter d'occhio riprende a
fischiare e spruzza stelle e fiocchi
gialli verdi e rossastri. Finalmente,
in mezzo ai fiori, appare scritta

una frase con lettere d'oro.
(L'allusione è alla lettera d'oro
inviata dal cielo da sant'Antonio e
che nessuno è mai riuscito a
decifrare). La folla grida: "Sia
lodato sant'Antonio". Quindi si
spegne e nel silenzio campeggia
un'oscurità assoluta. Quel
momentaneo raccoglimento è
interrotto dall'improvviso rintonare
di mortaretti: sette o otto che fanno
un fracasso terribile. Segue
un'impressionante sparatoria, un
vero e proprio bombardamento. Il
cielo sembra infuocato e dovunque
si osservano serpenti rossi che

Raffaele Capriglione - I FUOCHI ARTIFICIALI

---

a cura di **Michele Castelli**

- quèssə iè uèrrə chə tu sièndə! - ndərlacciàtə e rəscuppà "pa... pippù... pippù... pippà... Ma tu qua' bbummardamèndə də Urizjə e Trièstə e Trèndə!	180	s'inseguono. Poi scoppia una granata, un mortaio [che sembra un calibro] 335. (Bocca da fuoco usata nella prima guerra mondiale).
Tùtt'u cièlə z'è mbucàtə, sièrpə róscə p'ògni latə chə zə stannə e ssucchətà "spàra pum... puppi... puppà...". E può scattə - Ddijə cə uardə -	185	
na granàtə, na bbummàrdə, nu trecièndə trendacìnghə,		
tə fa u còrə tinghə tinghə. Càl'u fuòchə e nən tə ppiccə, tə fa u culə viccə viccə,	190	
e può mbóndə e unə e unə nguillu cièlə sènza lunə. Ècchə vànn'i caləcàssə, - quannə scòppə, chə fracàssə! - "bbum...", e èscə du murtàlə.	195	
"Scəəə..." pəll'arjə auàlə auàlə quèlla striscia nnargèndàtə chə nu fìjchə ccumbagnàtə. "Puà...". Può scattə e càcc'i stéllə cóm'e quannə àpr'u mbrèllə:	200	
nu bbuchè də hiurə e hiuòcchə, də bbrəllandə, də bbrəllòcchə, nu bbuchè də hiuòcchə e hiurə də curàllə e də chəlurə. Tu chə prètə e chə rubbìnə!	205	
Tu chə nnièllə e chə rəcchjinə! Tu chə sustəmə e cullànə! Fallə lèstə e parà i manə... Ma nən sèrəvə e parà ca fərniscə ellə pə llà	210	
quèlla sòtre də rəcchézzə chə cə dà tànda prəiézzə.		

Le scintille cadono dal cielo ma si
spengono prima di arrivare dov'è
raccolta la gente che si scuote dalla
paura. Subito dopo è la volta delle
castagnole, che quando scoppiano
fanno un rumore assordante! Verso
il cielo fugge una linea retta
inargentata accompagnata da un
sibilo. Scoppia finalmente. Si
sprigiona una cupola di stelle e
insieme ad esse fiori, fiocchi e
coralli variopinti. Sembrano pietre
preziose e rubini. Viene voglia di
aprire le mani [e di raccoglierli]. Ma
non si fa in tempo perché tutta
quella ricchezza che rallegra il
cuore, subito sfuma. [Infatti] quelle

Raffaele Capriglione - I FUOCHI ARTIFICIALI

---

a cura di **Michele Castelli**

Chilli pèrlə e lli curàllə rušcə, vérdə, d'òrə e ggiallə, Chilli pèrlə e məliùnə,	215	
diamàndə e bbattagliùnə, lla mətràglia brəllandàtə chə sta ngièlə spaliàtə, mèndrə cadə e zə ccuiètə z'a rəmagnə a scurdiètə.	220	perle e coralli variopinti, quell'immensa quantità di diamanti e brillanti che si spargono per il cielo, durano un attimo perché mentre cadono sono inghiottiti dall'oscurità. Continuano poi a scoppiare i mortaretti e le castagnole: chi scaglia serpentine, chi le stelle, alcuni fanno tre o quattro scoppi ed altri ancora che sembrano spenti si riaccendono all'improvviso mentre calano verso terra. Dopo una trentina di colpi, arriva l'ultimo che rintrona come una cannonata. La striscia inargentata e incandescente fila verso il cielo. Scoppia, finalmente, e sprigiona un fumo nero e densissimo che pure scompare [nell'oscurità]. La gente esclama: "Colpo
E può vènnə e unə e unə caləcàssə e fulchərùnə: chi tə càcc'i sərputèllə, chi tə caccə sùl'i stèllə, chi tə fa tré o quattə bbòttə,	225	
chi rəscòppə e calə sóttə. Quannə iè dòppə, fənalchèndə, sò sparàtə vində o trèndə, ècc'u lutəmə rəndruònə cómə fússə nu cannónə.	230	
E zə tandə nnariéjə quèlla strišcə, lla curéjə, tuttə fuòchə e mbulmənàtə. Scòppə quàla cannunàtə e tə caccə sùl'u fumə	235	
nirə nirə, e zə cunzùmə dénd'e nièndə... E fa paùrə.		
<hr/>		
Dicj'a ggèndə: "Cóləpə oscùrə". E ccuscì fərniscj'u sparə mmièz'i llucchə di quatràrə.	240	oscuro". (E' il segno che sono finiti i fuochi artificiali). Così, tra lo schiamazzo e gli urli dei ragazzi, tutto finisce. Le baracche dei venditori si affollano di nuovo e ognuno s'avvia verso la piazza. Il sorbettiere ricomincia a urlare e con lui i castagnai e i venditori di nocciole e torrone. Molti scendono dal Casale per andare a vedere il falò di sant'Antonio [che si accende nel piazzale della Chiesa Madre]. La banda riprende a suonare un'allegria melodia.
Zə rəégnən'i bbarràcchə càl'a ggèndə stràcca stracchə. E rəcànd'u surbəttàrə; e u ndrətarjə e u tərrunàrə zə rəvènnən'i nucèllə,	245	
i castàgnə, e i zambugnèllə. Scégn'a ggèndə capabbàšcə pə bbədé u marauàšcə. Tór'n'a bbandə e rəsunà "tarazùm... tarà... tarà...".	250	

Raffaele Capriglione - I FUOCHI ARTIFICIALI

---

a cura di **Michele Castelli**

Questa pagina fa parte di www.santacroceonline.com

Tutto il contenuto di questo sito è frutto delle nostre opinioni personali, della nostra fantasia nonché delle nostre ricerche; pertanto non garantiamo la veridicità dei contenuti e quindi non siamo in alcun modo responsabili per eventuali danni diretti od indiretti che le informazioni in questo sito possono arrecare.

La riproduzione, anche solo in parte, di queste pagine è subordinata alla nostra esplicita autorizzazione.

[Lo staff di SantaCroceOnLine](#)